Hans Olav Løkken
Stjørdal
www.historiefortelleren.no

1943 Unger som vitner i Malvik

Det leker et par unger i en mindre skog i Malvik. Året er 1943. Plutselig kommer en fange løpende og gjemmer seg i krattskogen. Ungene er altså vitner til at en fange fra fangeleiren ved brua over jernbanen på Storsand forsøker å stikke av. Leiren var i og for seg ikke en leir i den forstand mange tenker med gjerder og vakter. Det var på et vis en ”åpen soning” for nordmenn tatt av tyskerne. Fangen løper forbi ungene og gjemmer seg i krattskogen bortenfor. Men det tok ikke lang tid før tyske soldater kom og fant fangen. Med køller og annet utstyr ble fangen banket og slått. Så ble han holdt i bakken mens en av tyskerne tok kraftig brennesle og gned fangen i ansiktet med.

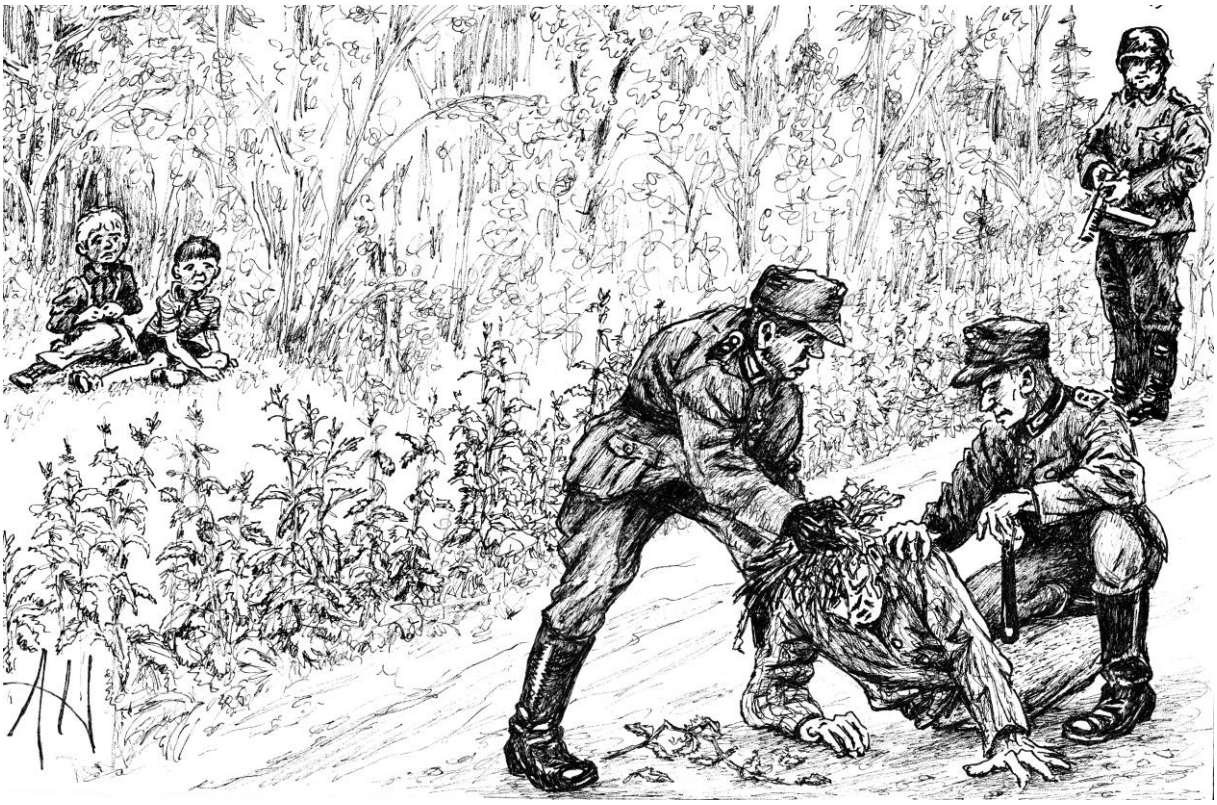

For ungene ble det til at mye av leken foregikk på egne premisser. Ingenting var tilrettelagt. Rett nok var det litt organisert lagidrett, men den daglige leken ble utformet der og da. Det å ha en del blåmerker var helt vanlig, og knærne hadde tykke lag av skorper som stadig blødde. Sår ble sjelden renset og stelt. En overlot det meste til naturen, og før eller siden falt skorpene av. Det var ingen treningsstudio, hele naturen hadde alle type apparater. Sagflis ble hentet og en strødde sine egne «fotballbaner». En klatret opp, på og over alt. Det var verken TV eller PC. Og været var sjelden noen hindring. Om det var kaldt og surt ute, kom en ofte inn som en rødkokt hummer. Det hang dampende klær til tørk overalt. Etter hvert som en vokste til, fikk en plikter og faste rutiner. En ble raskt herdet i lek og pliktene fikk en betalt for senere i livet da en ikke var redd for å arbeide eller ta på seg ansvar. Det var livets skole uten veiledning, rådgiving og all verdens pedagoger. En var sin egen SFO. Initiativ og nysgjerrighet gjorde at prøving og feiling var en ganske så gjennomførbar metode. Rundt omkring under krigen var ungene ofte vitner til det som i dag ville ha avstedkommet en overbeskyttende holdning. Ungene kunne gå seg direkte inn i situasjoner. Faktisk kunne de se at folk ble omtrent slått i hjel. Men samfunnet forsøkte ikke å bortforklare eller la ungene i sin tur forstå seg i hjel. En var litt mer direkte på, mindre naiv og tidligere voksen.

Kolbein Viktil var ofte med far sin til Mølla. Ungene på Mølla var selvsagt populære lekekamerater. De ordnet med smaksprøver av mel og havregryn. Det gikk nok hardt utover magen da rått mel er tungt fordøyelig. Om morgenen kom det mange hestekjøretøyer som skulle få kornet malt. Disse karene hadde sitt eget venterom. Der var det varmt og sosialt. Mange gode historier ble fortalt. En fra Hommelvik som leverte mjøl gjorde et spesielt inntrykk på ungene. Han så ut som en hvalross. Han hadde store grove barter. Når han skulle drikke kaffe fra tefatet festen gruggen seg i bartene. For å få ut gruggen blåste han kraftig som et annet damplokomotiv og gruggen for over bordet og vegg imellom.

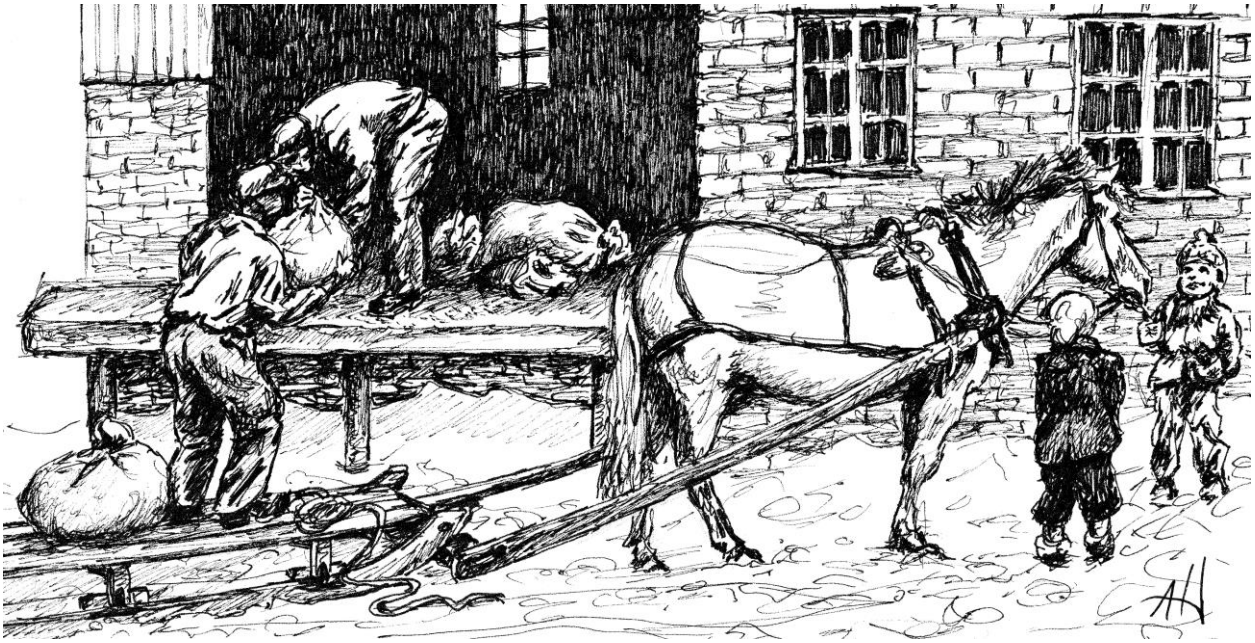

Krigen kom selvsagt til å få stor betydning for ungene. Flere husker nok godt de første nettene. Det var skyting og flydur. Mitraljøser skjøt med sporlys og himmelen var opplyst av eksplosjoner. Ungene ble båret ned i kjelleren og plasserte i potetbinger. Der lå de i timevis og var redde. Etter hvert gikk dagliglivet som normalt. Kolbein Viktil forteller at flere av familiene i nabolaget ordnet det slik at ungene fikk levere litt mat til fangene i området. Vaktene sa ikke noe på det, og ungene var stolte over dette. Men de var også vitner til triste saker. Oppe i Forbordsmarka var det anlagt et ammunisjonslager. Hver dag marsjerte russiske fanger dit for å arbeide, og om ettermiddagen kom de tilbake. En dag satt gutteflokken i veikanten da fangene kom. Fangene virket slitne, utkjørte og ganske så sløve rimeligvis. Plutselig sprang en fange uti åkeren og tok ei nepe. Han ble straks slått med geværkolben slik

at ryggen knakk hos den utarmede og underernærte russeren. Fire medfanger ble kommandert til å bære den døde mannen videre. Dette var nok sterke saker for disse ungene mellom sju og ti år.

Ved Sandfoten hadde tyskerne anlagt etter forholdene ei stor kai. Hit kom varer, utstyr og ammunisjon fra store båter. Fra kaia ble ammunisjonen fraktet med en taubane. Den gikk rett over Sandbakken skole og gården Torpaune. En formiddag ungene var på skolen, røk den ene masta som holdt oppe virene for taubanen, og ammunisjon ble spredt over et stort område. Det ble ikke mer skole den dagen. Mauserskudd ble plukket av ungene i store mengder som de fraktet til sine gjemmesteder oppe i skogen. Her oppe ved Viktil og Vulu hadde en guttegjeng sitt hovedkvarter. Gjengen besto av Hans Tore Aune, Ivar Holberg, Ivar Holtesmo, Arne Bjerkan, Kolbein Viktil og Hans Hov. Her hadde de alt mulig samlet, og hit havnet selvsagt mauserskuddene.

En fra gjengen hadde sett at tyske soldater låste inn signalpistoler og signalpatroner i brofoten på Storsand. En kveld tjuvlånte en av ungene en baufil fra verkstedet på mølla, og saget over sprinklene som dekket et vindu i brofoten. Hans Tore Aune kom seg dermed inn og kastet ut flere pistoler og godt med patroner. Disse ble tatt med til deres HK i skogen. ”*Uff ja, det var spennende*”, sier Kolbein Viktil. Etter noen dager foretok de oppskyting av raketter på høylys dag for ikke å bli oppdaget. Se forøvrige om Hans Tore Aune i bind 18, side 176.

Ungene i området møttes ofte for å bivåne tyskernes virksomhet og rutiner. Hver onsdag holdt tyskerne øvelser, og guttene i omegnen møtte opp, primært for å samle tomhylser av messing. Dette var enkelt når det var snø. Soldatene sprang fremover i snøen, kastet seg ned og skjøt. Ungene visste da hvor tomhylsene lå. Det pussige var at ungene fikk være med. Når tyskerne marsjerte fram og tilbake dannet ungene baktropp med sine tregevær. På slutten av krigen fikk de sågar vite tid og sted for neste øvelse.

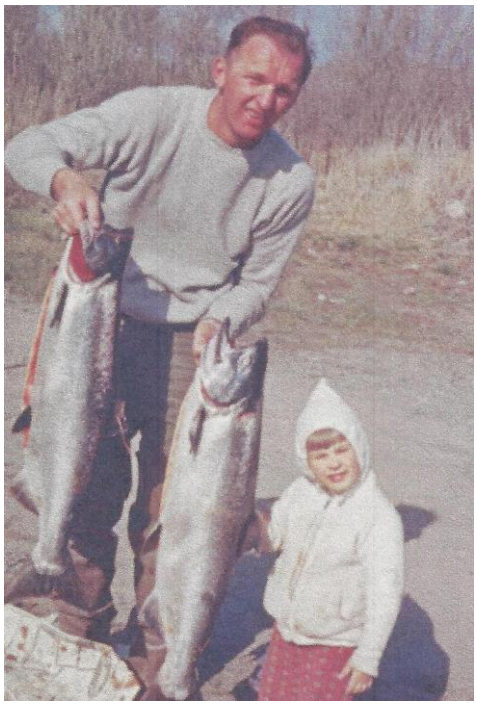
Hans Tore Aune og hans datter Tove

Kolbein Viktil forteller at ungene under krigen i alle fall feiret 17. mai en gang, oppe på en slette i utmarka til Vulu gård. Der gikk de i tog medbragt norske flagg og et stort spann med eggedosis.

Da freden kom var de fleste av ungene på skolen. Det var en stor dag. Flagget ble heist og ungene ble samlet rundt flaggstanga til høytid med tale og sang. Etterpå fikk de fri fra skolen resten av dagen. På riksveien ble det utover våren stor trafikk. Det var den tyske Ishavsarmeen som trakk seg tilbake. Det var et underlig opptog. En dag kom det en kjempelang rekke. Først kom tre flotte offiserer på fine hester. Deretter kom utrolig mange hestekjøretøyer, og mange av hestene hadde store kjøttsår. Mange av de tyske soldatene var også skadet. Et slikt opptog kunne vare i tre-fire timer, og gjorde inntrykk.

Lokalt ble det travle tider da all ammunisjonen skulle fraktes med taubanen ned til kaia for utskiping. Store mengder ble fraktet kun midtfjords og senket. Trekasser med granater ble tippet på sjøen. Mange av disse fløt i sjøen og drev opp i fjæra. Det var ganske populært for

guttene, som fikk ytterligere tilførsel til sitt hemmelig HK og lager oppe i marka. ”*Hvem tenkte på at dette kunne være farlig*?”, uffer Kolbein seg. Noen av guttene hadde klart å fjerne prosjektilet fra granathylser. Kruttstenger hadde de fra før. Ja, det var riktig fine greier for å lage eksplosiver. Da alt dette ble kjent blant de voksne, kom raskt norsk militære og fjernet alt.

Og der oppe i Forbordsmarka brente de store mengder krutt. Det gikk en bekk forbi hvor bløtt krutt samlet seg. Rampungene tok naturlig nok opp dette i bøtter, tørket det og det ble brukbart for deres formål, litt spennende fyrverkeri. Ett prosjekt de bedrev, var undersjøisk eksplosjon. Det ble fylt krutt i et sildspann. Lokket ble satt på. Så ble det tatt hull på lokket og en vanntett lunte ble ført ned i spannet. Spannet ble plassert på bunnen av fjæra, ca. 1 ½ meter dypt. Lunta ble ført til overflaten og festet til en flyter. Så ble lunta tent, ungene rodde på land – og kunne bivånet en kraftig smell med høy vannsøyle.

Kolbein Viktil med grammofonen fra krigen

Da krigen var slutt, ble en liten jernbane fra ammunisjonslageret igjen. På den var det en vogn de koblet fra, satte seg oppi og lot seg skli nedover. Og det gikk jo både fort og bra, helt til den dagen det ikke gjorde det og de sporet av og havnet ut i myra. «*Men det gikk bra det også….*», flirer Kolbein.

En dag ble det panikk på skolen. En gutt i 2. klasse stilte ute i skolegården med to handgranater. Det ble full evakuering mens de ventet på at militære skulle komme og fjerne granatene. Det var pussig nok aldri noen ulykker i ungdomsgjeng, slik vi kjenner det dessverre fra Stjørdal. Denne forfatter må vel innrømme at så sent som midt på femtitallet, tilhørte jeg en barnegjeng som holdt på tilsvarende hjemme på Dombås, hvor det lå utrolig mye etterlatenskaper etter tyskerne hele ti år etter krigen. Det var ganske så mange tyskere på Dombås under krigen, hvor de hadde forsvarsverk og depot utover hele bygda. Dette tiltrakk selvsagt ivrige gutter. Jo, vi sprengte også og ikke alle var like heldig, dessverre. Pussig dette med gutter og sprenging!

Kolbein Viktil må ha vært blant de første disc jockey (DJ) i landet, faktisk lenge før ordet var oppfunnet. Under krigen spilte han opp til dans ved å spille plater fra en gammel grammofon. Til slutt forteller Kolbein Viktil om taubanen. Den gikk over jernbanen, riksvei 50 og over skolen. Etter krigen ble H7-symbolet malt på taubanen over veien. Men det pussige var at denne taubanen ble innrammet der den passerte over jernbanesporet og over veien, men ikke over skolen…!